

נעשה עבירה, היינו, המתגאה — כאילו בא על אשת איש, הכועס — כאילו עובד ע"ז. ואפשר שיכאילו' שלו הוא חמור אצלו יותר מעבירה עצמה של אותו רשע, כי מדקדקין עליו יותר. מה שאין כן אם דן אותו לזכות, ואמר שהוא מגושם הרבה, ויש לו חומר עכור עד שאי אפשר לו לכבוש את יצרו, וכיוצא מן הזכות שאפשר לדונו, אזי מלמד הזכות הזה על עצמו. וזהו שאמר **מכל פשעי הצילני בזה שחרפת נבל אל תשימני** — שלא אחרף מימי את הנבל, ואלמד עליהם זכות, בזה תציל אותי מכל פשעי, שזכות זו יהיה עלי גם כן. (כתר שם טוב ח"ב כ: ועוד)

'אמר הרב בוצינא קדישא איש אלקי הבעל-שם-טוב ז"ל נשמתו בגנוי מרומים, שאין במציאות שיהיה אדם רואה לאחר עובר עבירה אלא אם כן יש בו שמץ מנהו, מאותה עבירה עצמה או דוגמתה. על דרך משל אם רואה לאחד שבא על אשת איש, מסתמא שיש בו שמץ מזה, מעין אותה עבירה, והיינו גאווה שאמרו חכמינו ז"ל (בסוטה ד:): כל המתגאה כאילו בא על אשת איש. או שרואה שעובד ע"ז, מסתמא שיש בו שמץ מזה והיינו כעס, שאמרו ז"ל (זוהר בראשית כו:): כל הכועס כאילו עובד ע"ז, ועל דרך זה בכל העבירות, ומראין לו מן השמים, כדי שיזכור ויעשה תשובה.

ואמרו מגידי אמת שפעם אחת ראה הבעש"ט הקדוש נשמתו בגנוי מרומים, לאחר שחילל שבת. שפשו ומצא בעצמו ששימש עם צורבא מרבנן טרם שלמד ממנו דברי תורה, והיינו חילול שבת, כי ת"ח דומה לשבת. (שפתי צדיקים — וירא. וכזאת מובא ברב ייבי' — תהלים כב. ובבני יששכר — תשרי ד.ו).

דף ה

באורי אגדה ופרפראות

ר'ב הונא ור'ב חסדא, חד אמר: אתי דכא, וחד אמר: אני את דכא. ומסתברא כמאן דאמר אני את דכא, שהרי הקב"ה הניח כל הרים וגבעות והשרה שכינתו על הר סיני, ולא גבה הר סיני למעלה' — ונפקא מינה, שגם הגדול ישפיל עצמו לנמוך ממנו, ואל יאמר אין זה מכבודי — שאין לך גדול מכבוד שמים. (מהרש"א).

ע"ע דרכים שונות בבאור ענין זה: רסיסי לילה יא כו לד לח; קומץ המנחה עב. ואולי אפשר לפרש שנחלקו שתי הדעות האם השיפלות והיסורין הנם אמצעים וכלים ביד האדם כדי לעלות ולהתדבק בהש"ת ('דכא אתי'), או הם כשלעצמם, ללא פעולה מצד האדם, מועילים לכך שהקב"ה משרה שכינתו עליו ('אני את דכא'). ובוה יש לפרש שר'ב הונא ור'ב חסדא לשיטתם הלכו, בברכות (ה:): 'אמר רבא ואיתימא ר'ב חסדא: אם רואה אדם שיסורין באין עליו יפשפש במעשיו... אמר רבא אמר ר'ב חסדא אמר ר'ב הונא כל שהקב"ה חפץ בו מדכאו ביסורין. ועל דרך זו נחלקו ר'ב הונא ור'ב חסדא לעיל, אם בעל גסות-הרוח נמשל לזקן השבולת שהוא נשבר ונופל מאליו (כפרש"י), כלומר הגאווה בעצמה היא השוברת אותו. או נמשל לגוף השבולת, שהאדם מלקט את הגבוהה — שלפי זה השבירה אינה בגאווה עצמה אלא באה מבחויץ, והגאווה אינה אלא גורם לשבירה.

כל אדם שיש בו גסות הרוח, אין עפרו ננער' — הקשו התוס' מדוע לא מנו זאת במשנת חלק, באותם

שאינן להם חלק לעולם הבא. ויש לומר שאינן המכוון כאן שלא יעמוד לתחיית המתים כלל ח"ו, שאם כן לא שבקת חיי לכל בריה כמעט, רק המכוון שלא יעמוד בעפרו כאדם הניעור משנתו, וכמו שדרש מהכתוב הקיצו ורננו שכני עפר — כמקיץ משנתו. שזה נוהג רק בנפשות גבוהות וקדושות. [ועל כן המיתה מכונה בדברי חז"ל שינה, כגון 'כד דמך' ועוד]. (מתוך פרי צדיק — פרה, ה) מו"מ בקושיות התוס' — ע' בתשובות נודע ביהודה תנינא יו"ד רה-רו.

— יש לרמוז בזה מה שאמרו 'מאד מאד הוי שפל רוח' — שתקות אנוש רימה; כלומר, היזהר מאד להיות בשפלות, שאם לא כן — תקוותו רמה תהיה, ולא יינער לתחיה. וזה נרמז במה שאמרו (בתמיד לב, ע"ש ברש"י): מה יעשה אדם ויחיה (בתחית המתים) — ימית (= ישפיל) עצמו. מה יעשה וימות — יחיה עצמו (בגאווה והתנשאות).

[כח זה, להיות עפרו נעדר לתחיה, קיים בארץ ישראל, כמו שאמרו בסוף כתובות שמתים שבחו"ל אינם חיים אלא על ידי גלגול מחילות לא"י. והנה הביטוי 'מאד מאד' כשם שהוא נאמר בענין נחיצות השפלות, כך הוא נאמר בתורה בשבח הארץ 'טובה הארץ מאד מאד'.

'כל אדם שיש בו גסות הרוח אפילו רוח קימעה עוכרתו' — שמתוך גאותו מקפיד על דבר קל. (ריא"ז)

'אמר רב חייא בר אשי אמר רב: תלמיד חכם צריך שיהא בו אחד משמונה בשמינית' — יש מי שכתב שלשון 'שמינית' בדברי חז"ל משמש ככינוי לדבר מועט, אף כאן הכוונה ל'מעט שבמעט' (גליוני הש"ס). וכיוצא גם לומר שמידה קטנה זו, כבר 'בטלה בששים' ואינה ניכרת. עוד נרמז בזה, שאם יהא לו קצת יותר, היינו אחד מס"ג, הרי הוא כבר בכלל גס רוח. (ע' מהרש"א, מהר"ץ חיות, חכמת מנוח בשם מהר"א. וע"ע 'אמרי פנחס' (מקוריץ) בליקוטי הש"ס).

והר"ר מרגליות ז"ל כתב (ב'נפש חיה' קנו, א) שמידה זו היא הקטנה ביותר בכלי המידה (ע' תרומות יא, ת; בבא בתרא צ; תוס' ראש-השנה קנו, א). ורב, שהיה ממונה על המידות קודם שנעשה לריש מתיבתא (ע' ירושלמי בבא בתרא ה, ה), נקט בלשונו דבר שהיה רגיל בו באומנותו. עד כאן מדבריו.

ובספר בכור שור (לבעל התבואות-שור) כתב להוכיח שמידה זו היא שמינית שבשמינית הקב. ולכך השתמשו בדימוי זה, מפני שאמרו (בקיודשין מט) עשרה קבין של גסות הרוח ירדו לעולם... וקב אחד נטל העולם כולו — על כך רמזו שתלמיד חכם יהא לו שמינית שבשמינית מאותו קב גאווה המונח לכל. אף הוא חישב ומצא שאחד מס"ג בקב שוה לכזית. ולזה כיוונו במתק לשונם, שלא יהא לו 'כזית' גאווה, שהגאווה כעבודה זרה (כמו שאמרו כאן), שמתמאה בכזית (כמ"ש בשבת פג:).

והגאון רבי יהונתן אייבשיץ כתב (בספרו יערות דבש, ח"א דרוש יב), זו לשונו: 'הפירוש האמתי כך: במזמור 'אשרי תמימי דרך' אמר תמניא אפי, ואות החי"ת היא השמינית בי, ובחי"ת יש גם כן שמונה חית"ן, ואחת מהן הוא חבר אני לכל אשר יראוך, וזו המדה שצריך להיות בת"ח, שיהיה חבר לכל יראי ה' וחושבי שמו, ולא יחשוב מה לי ולהם, אני גדול הדור ומנהיג, אין כבודי להשתתף עם שפל אנשים, אהיה נחבא אל הכלים, במה יחשב — כי אין גאווה לפני המקום, וה' אוהב נדכאים והם פמליא שלו... וכן הצדיקים מתחברים תמיד עם אנשי דורם, ולא בלבד בחייהם, אף כי במוותם תמיד אהבתם לא פסקה מאנשי דורם, להיות להם למגן ולמליץ יושר וכד"'.
'אמר רבא: בשמתא דאית ביה ובשמתא דלית ביה. אמר רב נחמן בר יצחק: לא מינה ולא מקצתה'

— הרמב"ם (דעות ב,ג) פסק שיש להתרחק מגבהות הלב אל הקצה, ואפילו מקצתה אסורה. ויש לעיין מדוע שבק הרבנים ופסק כרב נחמן בר יצחק [והלא גם הוא וגם רבא בתראי נינהו]. ועוד הביא הרמב"ם שאמרו 'בשמתא דאית ביה' והיכן אמרו כן.

ויתכן שגרס בדברי רבא 'בשמתא מאן דאית ביה' ותו לא. או אולי פרש דברי רבא בתמיהה, דלעיל אמרו 'וכראש שבולת ימלו' — כי סאסא דשיבלתא', כלומר חיוב מיתה דהיינו שמתא. וכאן אמר 'כי סאסא לשיבלתא' לשבח — אלא לא מינה ולא מקצתה.

(השלה"ק הביא (בשער האותיות, 'ענוה') מאמר רב נחמן בר יצחק ופסק הרמב"ם הנ"ל. וגם הביא (בתולדות אדם שסח) שת"ח צריך שיהא בו שמינית שבשמינית. ומשמע שם שאין הדברים סותרים, כי חוץ למה שנצרך למעט גאוה כדי להיות יראוי על הבריות שישמעו דבריו, צריך לילך לקצה הענוה).

'אין תפלתו של אדם נשמעת אא"כ משים לבו כבשר...' — כלומר, אינו כבריה בפני עצמה שיש לה שם, 'אדם'. שכל שאינו מסלק שמו הרי יש דבר החוצץ ומפריד בין הש"י ובינו. רק כאשר עושה עצמו 'עלול' לגמרי תפלתו נשמעת, כי יש התיחסות בין העלול ובין העילה. (עפ"י מהר"ל)

*

כבר מובא בשם הרבי ר' בונם מפשיסחא (ע' 'תורת שמחה' קנו), שסידור הש"ס הוא כמו סידור הכוכבים ברקיע; כל מימרא וכל תיבה שבש"ס, נכתבו במקום שנכתבו בדוקא ולא במקרה.

וכן מובאר בכמה וכמה מקומות בדברי תלמידו, הרבי ר' מרדכי יוסף מאיזביצא, לדרוש סמיכות ענינים בש"ס. (ע' מי השלוח ח"א סוכה; ברכות ד"ה התשעה; שם טו ד"ה קרא; מגילה ד"ה בפסח; ביצה יב ד"ה אין מוציאין; ח"ב יומא עה, ובסוף הספר). וכן כתב תלמידו, רבי צדוק הכהן בכמה מקומות. לדוגמא, בספר ישראל קדושים (עמ' 74): 'זקבלתי דכל המאמרים בגמרא אעפ"י שכפי הפשט נראה דנמשכו אגב גררא, מ"מ על האמת יש להם שייכות גמור להמקום שנקבעו שם, ושם הוא עיקר מקומם הראוי...'. וע' לו עוד בקונטרס קדושת השבת מאמר ג ד"ה וכשנברא; מאמר ז עמ' 46; פרי צדיק — עיוהכ"פ ה, ועוד רבות).

וכך כתב הרבי מאיזביצא (מי השלוח ח"ב תצוה) על מאמר הגמרא (בשבת קי): הרוצה שיסרס תרנגול יטול כרבלתו ומסתרס מאליו... רמות רוחא הוא דנקיטא ליה — ... שענין מכשול הזה שנקרא בתורה 'מקרה', היינו שנדמה לאדם שיש מקרה בעולם בלא השגחה פרטית, ומזה נדמה לאדם שיש לו כח הויה בפני עצמו, וזה הוא גיאאות שהאדם מתגאה, שזה שורש היצר הזה והחטא הזה, שבא מגיאאות שהאדם מתגאה ונדמה לו שיש לו כח השפעה, וכמו שמצינו שבמסכת סוטה נזכר **כל עניני גיאאות וגודל היזקם**, ובגמרא (שבת קי): 'הרוצה שיסרס תרנגול יטול כרבלתו ומסתרס מאליו', ומסיק שם ד'רמות רוחא הוא דנקיטא ליה' — לפי שאין לו גיאאות אין לו תאוה. ועיקר העצה נגד יצר הזה הוא שפלות והכנעה מהכרת רוממות הש"י. ולכן היה נס גדול בכהן גדול (שלא אירע לו קרי ביום הכפורים) — שאם היה נמצא דמיון בנפשו שום כח הויה בפני עצמו, היה שולט עליו הקטרוג ח"ו, וזה היה רק בדרך נס'.

באורים הערות וציונים

'אדם שאין בו אלא רביעית אחת' — ע' ברש"י ובתוספות. ובתוספתא (אהלות ג,ב) איתא: 'רביעית — תחילת דמו של קטן'. וכן כתב הרמב"ם (בפרוש המשנה לאהלות ג,ב) שזהו השיעור המינימלי שיש לאדם

בתחילת ברייתו. ואם כי שיעור זה לענין טומאת מת, הלכה למשה מסיני הוא — נתנו בו החכמים טעם. (שם. וע' במהר"ץ חיות כאן. ושם הכוונה לכמות הדם היוצאת ממנו, שמחמת יציאתו מת, ואין בכלל זה הדם הבלוע באברים. רצ"ב).

(ע"ב) 'אילו איתיה לבעל מי לא בעיא גט, השתא נמי תיבעי חליצה' — כתבו התוס' והרא"ש עפ"י

הסוגיא ביבמות: דוקא בסוטה-ספק אמרו כן, אבל זינתה ודאי, פטורה אף מן החליצה, ואף על פי שהיא צריכה גט מהבעל — משום ש'טומאה' נאמר בה כעריות.

ואם תאמר, אף סוטה-ספק אסורה על הבעל ועל הבעל ובתרומה משום שנאמר בה 'טומאה' ועשה הכתוב [עכ"פ לחומרא] את הספק כודאי, ואם כן מהו שהקשו 'תתייבם נמי יבומי' יש לומר, מה שאמרו 'טומאה כתיב בה כעריות' היינו דוקא סוטה-ודאי, שכתוב בה טומאה בלשון לאו, כעריות, אבל סוטה-ספק ש'טומאה' שלה נאמר בלשון עשה, אינה נחשבת אפילו לא כספק ערוה, לכך הקשו 'ותתייבם יבומי'. (רא"ש יבמות פ"א ד).

ודעת הראב"ד שסוגיתנו חולקת על הסוגיא ביבמות וסוברת שאפילו סוטה-ודאי צריכה חליצה, כשם שמן הבעל היא צריכה גט.

מו"מ בישוב הסוגיות ובשיטות הראשונים — ע' אחיעזר ח"א א; לד; חדושי הגר"ח על הרמב"ם (יבום ו, יט); חזון איש (אה"ע קל); קהלות יעקב (יבמות ז); בית ישי (מה); אגרות משה (אה"ע ח"ד קכ); שבט הלוי (ח"ג רד). וע"ע במובא ביבמות יא.

'ככתבם וכלשונם'

'אזהרה לגסי הרוח מנין? ... ורם לבבך ושכחת וכתוב השמר לך פן תשכח את ה' אלקיך...'

— רבנו משה מקוצי ב'ספר מצוות גדול' מנה במנין המצוות לאו מיוחד על איסור גאווה, מהכתוב הזה, וזו לשונו (ב'לא תעשה' ס"ד. וסימנך: שמינית שבשמינית):

'...אזהרה שלא יתגאה האדם במה שחננו הבורא, הן בממון הן ביופי הן בחכמה, אלא יש לו להיות ענו מאד ושפל ברך לפני ה' אלקים ואנשים, ולהודות לבוראו שחננו זה המעלה...'. והאריך עוד בגנות הגאווה, ובסוף דבריו כתב: 'תוכחת הענוה דרשתי לרבים כך, אבל לחברה על לאו זה ולמנות זה בלאו — לא היה דעתי. גם רבנו משה (→ הרמב"ם) לא חיברו ולא הזכירו בחשבון הלאוין. וכשהגעתי להשלים עד כאן הלאוין, וארא בחלום במראית הלילה: הנה שכחת את העיקר — השמר לך פן תשכח את ה', והתבוננתי עליו בבקר, והנה יסוד גדול הוא ביראת השם, הואלתי לחברו בעזרת יהיב חכמתא לחכימין. אחרי כן עיינתי בספר פרק קמא דסוטה, וגרסינן שם בהדיא אזהרה לגסי הרוח מניין...'

גם בסוף ההקדמה לחיבורו כתב על חלומו זה, והוסיף: 'וד' אלקים יודע כי לפי דעתי איני משקר מענין המראות. וד' יודע כי לא הזכרתים בספר זה אלא למען (כצ"ל) יתחזקו ישראל בתורה.'

(על מקורות איסור גאווה ויזעור, וגדריו — ע' 'עלה יונה' (לר"י מרצבך) עמ' קצג ואילך. ושם איתא שנראה מן ההקדמה שלא כתב לאו זה אלא למען יתחזקו ישראל בתורה ובתוכחה. ואין נראה, שמש"כ 'לא הזכרתים בספר זה'... הכוונה לחלומות, ולא לדברים עצמם, בפרט שכל המנין ישתבש לפי"ז. וגם מסוף דבריו שבגוף הספר משמע שהוכיח כן מן הגמרא. וכן הביא לאו זה החפץ-חיים בספרו — פתיחה ללאוין ה).

ז'אני הכותב, מעיד עלי שמים וארץ, שרוב מה שחנני השם לחדש בתורה למלאכת עול הדרוש שעלי מדי שבת בשבתו, היום ת"ל כמו שלשים שנה, היה במקומות שפלים, ועל הארץ, ובתוך אנשים עניים, נבונים שפלים ונמוכי הרוח, כי בודאי במקומות אלו שכונה שורה ומסיעת לאדם להבין ולחדש בתורה; הפך המבקש ללמוד בעליות הגבוהות דבית גאים יסח ה'. יש ענין אחר בהלומדים במקומות השפלים ובתוך נבונים נמוכי הרוח — דכיון שהמקום שפל וכל העומדים אצלו, לבו שפל עליו נכנע יצרו, ויסיר עם זה המסך המבדיל בינו לבין קונו על ידי רום לבבו. ושכינה שריא עליו, כדכתיב ואת דכא — אני עם דכא, כאמרם ז"ל, וכיון דשכינה עליו, הוא מדריכו בדרך ההשכלה, בכל אשר ילמד יצליח'. (שבט מוסר כו, יח-ט)

'... זה הוא דבר בדוק ומנוסה. כל מי שמניח, ומייאש את לבו, מלרדוף אחר עולם-הזה, כנגד זה כבר מופיע לעיניו אור האמת, אור פני ה', ומתגלים לו דברים שלא קיווה להם, דברים למעלה ממדרגתו. ואפילו אם לא פרש מן ההבל מעצמו אלא על ידי דכדוכי היסורין, מכל מקום בסור החשך יתגלה לו האור ממילא; כי כך היא מדתו של הקב"ה: 'אני את דכא — דכא אתי'... בימינו היו הלימודים נוראים, איך הקנינים, והסידור שמסדרים בני אדם להם ולדורותיהם, יכולין להיעדר כרגע, איך השלום אינו שלום, וסדר החיים אינו מובטח, איך החיים עצמם של מדינות שלמות, ושל כל העולם, תלויים בחוט השערה. עד כמה לא נזרוק משענת קנה רצון, עד כמה לא נלמד שלא יוכל האדם לסדר את עצמו בעולם הזה — והיה הקב"ה משפיע לנו, במקום המשל הריק, את הנמשל האמתי: שובע ממשי, שאיפה רוחנית, להשיג גדולות ועצומות, חיים ומציאות רוחניים, שרק הם הם העונג והאושר גם בעולם הזה!'. (מכתב מאליהו ח"א עמ' 101-102. ע"ש עוד באריכות).

'כל אדם שיש בו גסות הרוח אמר הקב"ה: אין אני והוא יכולין לדור בעולם...' — ביאר מורי זלה"ה (— הבעש"ט) מופת מובהק שהגאון קשה מן החטא, כי בכל הטומאות והחטאים כתיב השכן אתם בתוך טמאתם, משא"כ בגסי הרוח, דרשו בש"ס אין אני והוא יכולין לדור בעולם שנאמר גבה עינים ורחב לבב אתו לא אוכל. (צפנת פענח סו"פ יתרו; רשפי אש — בשלח לד)

'שמעתי בשם הבעש"ט זלה"ה שהיה מקרב אף בעלי עבירה ר"ל כשלא היו בגדלות, ומרחק בעלי תורה שאינם בעלי עבירה כשהיו בגדלות, ואמר שכשהוא בעל עבירה, ויודע מזה שהוא בעל עבירה, ומחמת זה הוא שפל בדעתו, השם יתברך עמו, כי הוא השוכן אתם בתוך טומאתם, אבל בזה אף שאינו בעל עבירה, כיון שהוא בגדלות אין השם יתברך עמו, כי אין אני והוא יכולין לדור. (פרי חיים — אבות ד, ד)

'... כי באמת שורש כל החטאים הוא גאות, שאינו מכיר שהכל הוא מהשי"ת... וכן במצות ומעשים טובים, אם מתגאה בהם במה שמכיר לפי השגתו אז אין לו כלום, כי פנימיות של מעשי המצות הם למעלה מהשגת האדם...'. (מתוך מי השלוח ח"ב סו"פ ורא)

זלא תעלה במעלת על מזבחי אשר לא תגלה... כל הלבבות של ישראל נקראים 'מזבחי', וזהו לא תעלה וכו' — היינו שלא תתגאה על שום נפש מישראל. וזהו אמרו אשר לא תגלה ערותך עליו

— היינו שלא תבוא עי"ז לידי בושה, שאם תתגאה על שום אדם, אז סופך שתדרד מדרגה למטה
הימנו והוא יעלה על מקומך...'. (שם ח"א סו"פ יתרו)

זמתבעי ליה לבר ישראל לכווני דעתיה ושוויה לליביה כבישרא, וצלוויי'. (בה"ג הל' ברכות. תרגום:
וצריך בן ישראל לכוין דעתו ולעשות לבו כבשר, ואז יתפלל).

זראוי לחזן לכלכל מעשיו כשורה, ולהיות נח עם הבריות ועניו ואהוב לבריות, ואז תפילתו
נשמעת...'. (מתוך שו"ת מהר"ם מינץ פב)

*

'כל אדם שיש בו גסות הרוח ראוי לגדעו כאשירה' — הרמב"ן כתב באגרתו אל בנו: 'כל
המתגאה מורד במלכות שמים ומתפאר בלבוש המלך שנאמר ה' מלך גאות לבש'. רק לבורא
שייך להתגאות. נברא אינו יכול להתגאות, שהרי כל מה שיש לו הוא קיבל, אין לו מעצמו
כלום. ודוקא זהו החטא ההיולי של האדם, שרוצה לשכח נבראותו; ברגע שאדם שוכח נבראותו,
אם על ידי הרגשת ישותו, אם ע"י הערכת מעשיו ('כחי ועצם ידי...') — בו ברגע הוא עשה עצמו
לאליל. לכן — ראוי לגדעו כאשרה. הוא שתל עץ-חיייו על ידי מזבח השם ועשה עצמו לע"ז...'

'כל אדם שיש בו גסות הרוח אין עפרו ננער...' — ... לפני הבורא ית' אין לאדם אלא להשפיל
עצמו לעפר, ובזה יהיה עפרו ננער בתחיית המתים... הדברים נפלאים ויש להשתומם הן מפלאי
התורה"ק והן מנפלאות אדם-התורה, כי דוקא המשפיל עצמו לעפר ממש, שרואה את עצמו
'עפר' בלי מליצות, מגלה ב'עפרו' סוד היצירה לתחיית המתים, שהיא יצירת קדושה וטהרה
ורחניות. עפרו ננער לתחיה כבר בחיים חיותו, ובהכנעתו אינו מבטל עצמו אלא מחייב (מחיה?)
עפרו, לגלות בו כחות רוחניים נפלאים.

'כל אדם שיש בו גסות הרוח שכינה מיללת עליו' — ... גס רוח שאינו מתבטל לפניו ית', חי
בעולם חילוני, בתוך מלחמת-חיים אכזרית, טרוד ומעוצבן, גאה בכחו ועוצם-ידו, ודואג למקרי
הזמן ופגעיו. ומכלל לאו אתה שומע הן: מי שאין בו גסות רוח, השכינה קרובה אליו, והקב"ה
אומר 'אני והוא יכולין לדור בעולם'. המכניע עצמו — הבורא ית' דר עמו בעולם, ואם כן, האדם
רואה קדושה והשגחה במעשיו וחסדי ה' וחכמתו בעולם, וסיעתא דשמיא בכל אשר הוא פונה.

מעטה נבין תופעה שכל אדם מכיר אותה: גסות-רוח קרובה ליהפך לדכאון ויאוש. דוקא בקרב
גסות הרוח מקננת החולשה. התקיפות החיצונית אינה אלא הסואה לחוסר-אונים פנימי. זהו
המשך הסוגיא שאנו עוסקים בה:

**'כל אדם שיש בו גסות הרוח רוח קימעה עוכרתו. כל אדם שיש בו גסות הרוח לסוף הוא
נפחת'**. מעטה מתבררת המשמעות האנושית של הכרת הנבראות. אין אנו בבאור מילי
דחסידותא, כי אם בגילוי יסודות האדם. גסות הרוח היא שכחת הנבראות ובוזה מתרחק האדם
משרשיו. שורש האישיות הוא יחס החי אל בוראו...

— בנקודה זו הגיע האדם אל עצמו — אל הנקודה הפנימית אליה שאפנו בכל שלבי עבודתנו הפרטית. ברגע שאנו רואים את עצמנו מחוברים אל הבורא ית', מושרשים ושתולים באלקות — ברגע זה הגענו אל עצמנו. שוב לא תעקרנו רוח קימעא, כי שורש חזק לנו. רק אדם מנותק ממקום חברו 'רוח קמעא עוכרתו'.

זוהי נקודה דקה עד מאוד. באותה סוגיא שאנו בביאורה יש עוד מאמר, המראה בעליל עד כמה קשה הוא להגיע אל נקודת עצמנו: 'אין תפלתו של אדם נשמעת אא"כ משים לבו כבשר...'. העוסק בתפילה ומכניע את עצמו אל בוראו — שזהו ענין התפילה! — לכאורה כבר הגיע אל נקודת פנימיותו, ומה מקום לדרש ממנו עוד 'לשים לבו כבשר' דווקא? זוהי אזהרה לבל ניתפס למלאכותיות שטחית! הורונו חז"ל כי בהכנעה עצמה נוכל לרמות את עצמנו: יכול אדם לעמד בתפלה ולהכיר בנבראותו, אבל הוא שוכח כי הוא אדם. גם מלאך מכיר בנבראותו, אבל לב-בשר אין לו. ומהי הכרת הנבראות באמת? 'אמת כי אתה יוצרם ואתה יודע יצרם, כי הם בשר ודם'. אני, האדם בטבעי, עם מדותי הרעות ותאוותי המרובות, אשר יצרי ודמיונותי שולטים עלי, מעשי מבולבלים ומחשבותי רובן לרע — כך אני חי, ועם כל זאת אני מעמיד עצמי לפני בוראי, כי בכל זאת אני מחובר אליו ושרשי נשמתני מעורים בו ית'!. (מתוך עלי שור ח"א עמ' קפ ואילך)

דף ו

ז'שבאו עדים שהיא טמאה' — התוספות צדדו שכן הדין בעד אחד שהעיד לאחר ששתתה שהיא טמאה — נאסרת בתרומה, כי עד אחד לענין סוטה הרי הוא כשנים. ואולם הרמב"ם (סוטה ג, כג) פסק שעד אחד אינו אוסר, שהרי שתתה. וטעמו, כתב המשנה-למלך, לפי שאין נאמנות לעד אחד אלא לענין זה שלא נשקנה, וממילא היא אסורה ועומדת מחמת הקינוי והסתירה ומניעת ההשקאה, אבל לעד עצמו אין נאמנות לאסרה, הלכך לאחר שכבר נבדקה אין העד נאמן. [ואפילו מעיד שהיה עמו עד נוסף וראו שניהם שנטמאה, לשיטת הרמב"ם אינו נאמן, שאין לנו לפסול בדיקת המים אלא כששני עדים כשרים לפנינו (עפ"י חזון איש קלג, א)].

ואם תאמר, מאחר ועד אחד נאמן לאחר קינוי וסתירה בתורת ודאי [ולא רק לענין שלא נשקנה לכתחילה אלא נאמן להפקיע עיקר דין ההשקאה, כי אנו מקבלים שהיא זינתה ודאי], אם כן מה לי בא העד לאחר שתיה או קודם לכן, הלא הוברר בעדותו שהשקאה בטעות היתה וכמאן דליתה ואינה בודקת כלל? — יש לומר, הואיל ובעצם אין דבר שבערוה פחות משנים ואין העד נאמן לאסור את המותרת. רק בזמן שכבר חל איסור סוטה מחמת הקינוי והסתירה, במצב זה האמינה תורה את העד על טומאה, אבל לא כאשר האשה במצב של התר. ואפילו אם אומר העד שיש כאן איסור מחמת קינוי וסתירה אינו נאמן, מאחר ואינו מעיד על מצב נתון שהיא עומדת באיסור, הלכך לאחר ההשקאה אין מקבלים דברי העד, גם אם מעיד שאין זו השקאה. (עפ"י חידושי הגר"ח על הרמב"ם, הל' סוטה).

א. כע"ז כתב בשו"ת עונג יום טוב (קע), וכתב לחלוק על דברי המל"מ ונקט שהעד נאמן בעצם עדותו ולא רק כלפי מניעת ההשקאה. עוד בבאור הדברים ע' בקהלות יעקב — סוטה ב. וע"ע במובא להלן לא.

ב. בא העד לפני ההשקאה ועברו והשקוה — כתב האור-שמח (תרומות ח, טו) שנשארת באיסורה, כיון שההשקאה דמיקרא שלא כדין היתה. וכן נראה לפי הסבר הגר"ח הנ"ל, שהעד נאמן בתורת ודאי כל שנאסרה בקינוי וסתירה).

ויש אומרים שלעולם יש להגביה הידים, כדי שיבואו המים בכל שטח האצבעות. וגם טעם נסתר יש בדבר. (ע' מגן אברהם; חדושי אגדות מהר"ל. וכתב שלכך רב, הגם שהיה אמורא שיש לו לפרש דבריו, לא פירש הטעם המבואר בברייתא).

ו. בדיעבד, אם לא הגביה — כל שלא ראה שיצאו המים חוץ לפרק וחזור — אין מחויב ליתול שנית. (עפ"י משנ"ב קסב סק"ב ושעה"צ). והחזון-איש (ידיים א, יח) נקט שידיו טמאות.

במים אחרונים — צריך שישפיל ידיו למטה, כדי שתירד הזוהמה ותצא.

ב. אמר רבי אבהו: כל האוכל פת בלא ניגוב ידים כאילו אוכל לחם טמא...
א. נחלקו הפוסקים כאשר נוטל רביעית בבת אחת, האם צריך ניגוב משום מיאוס, או כיון שברביעית אין המים טמאים, אין צריך ניגוב. וכל שכן בטבילת הידים בנהר וכד'.
ואולם מי שדעתו קצה עליו יש בו משום מיאוס וצריך ניגוב. (עפ"י או"ח סוס"י קנח ובמשנ"ב).
ב. הסכמת הפוסקים לברך ברכת הנטילה לאחר הנטילה וקודם הניגוב, שאז נשלמת המצוה. (עפ"י תוס' פסחים ז: רא"ש ברכות ז, לד; פסחים א, י). ואף בטבילת הידים נוהגים כן.
ג. יש מי שכתב על פי משמעות לשון הגמרא, שאין בדבר איסור גמור, ומסתבר שהאוכל בלא ניגוב אינו עבריין כמו האוכל ללא נטילה. (עפ"י אגרות משה או"ח ח"ב נג).

ג. דרשו חכמים: כל האוכל לחם בלא נטילת ידים כאילו בא על אשה זונה...
אמר רבי זריקא אמר רבי אלעזר: כל המזולזל בנטילת ידים (שאוכל תמיד בלא נטילה. רש"י, וע' באר היטב קנח סקט"ז) נעקר מן העולם (שהעובר על דברי חכמים חייב מיתה רש"י). ונעקר על ידי עניות. (תוס', עפ"י שבת סב).
במסכת עדיות (ה) מבואר שהמזולזל בנטילת ידים חייב נידוי (ומובא באו"ח קנח, ט).

ד פ י ם ד — ה

ז. א. הבא על אשת איש, מה ענשו לעולם הבא?
ב. אלו מאמרים הובאו בסוגיתנו בגנות הגאווה וגסות הרוח וענשן, ובשבח הענוה ושפלות הרוח?
ג. תלמיד חכם, האם יהא שפל לגמרי או ראוי שתהיה בו מעט מן הגסות כדי שיהא יראוי על הבריות?
א. דרש רבא את הפסוק ואשת איש נפש יקרה תצוד: כל הבא על אשת איש, אפילו למד תורה דכתיב בה יקרה היא מפנינים, היא תצודנו לדינה של גיהנם.
וכן אמרו במקום אחר: כל הבא על אשת איש ואסרה על בעלה — נטרד מן העולם. ומה שאמרו בבבא מציעא, הבא על אשת איש מיתתו בחנק ויש לו חלק לעולם הבא, פרשו התוס' שמדובר כשעשה תשובה. וכן תשובה עם יסורין מכפרת.
ועוד דרשו על הכתוב יד ליד לא ינקה רע — כל הבא על אשת איש אפילו הקנהו להקב"ה שמים וארץ כאברהם אבינו, לא ינקה מדינה של גיהנם (רב). דבי רבי שילא דרשו: אפילו קיבל תורה כמשה רבינו לא ינקה מדינה של גיהנם. ורבי יוחנן דרש: אפילו עושה צדקה בסתר לא ינקה מדינה של גיהנם.

ב. אזוהרה לגסי הרוח מנין? אמר רבא אמר זעירי: שמעו והאזינו אל תגבהו. רב נחמן בר יצחק אמר: ורם לבבך ושכחת את ה"א. וכתוב השמר לך פן תשכח את ה"א.
הסמ"ג מנה לאו זה במנין המצוות. והיינו כרנב"י, אבל לזעירי אינו אלא לאו מדברי קבלה. (ע' מרומי שדה דוגמא לזה).

אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: כל אדם שיש בו גסות הרוח לבסוף נכשל באשת איש...
אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי: כל אדם שיש בו גסות הרוח כאילו עובד עבודת כוכבים...
ורבי יוחנן עצמו אמר: כאילו כפר בעיקר... ר' חמא בר חנינא אמר: כאילו בא על כל העריות...
עולא אמר: כאילו בנה במה...

כל אדם שיש בו גסות הרוח לסוף מתמעט (מחשיבותו) ואיננו. ואם חוזר בו — נאסף בזמנו... ואם
לאו וכראש שבלת ימלו — כזקן השבולת שהוא נשבר ונופל מאליו. פירוש אחר, כשבולת עצמה.
משל לאדם שנכנס לתוך שדהו, גבוהה גבוהה הוא מלקט.

אמר רבי אלעזר: כל אדם שיש בו גסות הרוח ראוי לגדעו כאשר... אין עפרו ננער... שכינה מיללת
עליו...

אמר רב חסדא ואיתימא מר עוקבא: כל אדם שיש בו גסות הרוח אמר הקב"ה אין אני והוא יכולים
לדור בעולם... [יש ששונים זאת על מספרי לשון הרע].

אמר רבי אלכסנדר: כל אדם שיש בו גסות הרוח, אפילו רוח קימעה עוכרתו...

דרש רב עירא ואיתימא רבי אלעזר: בא וראה שלא כמדת הקב"ה מדת בשר ודם; מדת בשר ודם
גבוה רואה את הגבוה ואין גבוה רואה את השפל, אבל מדת הקב"ה אינו כן, הוא גבוה ורואה את
השפל...

ואת דכא ושפל רוח — רב הונא ורב חסדא; אחד אמר, אתי דכא. ואחד אמר אני את דכא. וכן
מסתבר, שהרי הקב"ה הניח כל הרים וגבעות והשרה שכירתו על הר סיני, ולא גבה הר סיני למעלה.
אמר רב יוסף: לעולם ילמד אדם מדעת קונו, שהרי הקב"ה הניח כל הרים וכו'.

ג. אמר רבי חייא בר אשי אמר רב: תלמיד חכם צריך שיהא בו אחד משמונה בשמינית (רש"י: מדה
קטנה של גאווה, שלא יהו קלי הראש מסתוללין בו, ויהיו דבריו מתקבלים עליהם בעל כרחם). אמר
רב הונא בריה דרב יהושע: ומעטרתו כזקן השיבולת (גסות מועטת נאה והוגנת לו). אמר רבא: בשמתא
זה שיש בו גסות הרוח, ובשמתא זה שאין לו כלל (שאינו יראוי על בני עירו ואין בו כח להוכיחם).
אמר רב נחמן בר יצחק: לא מינה ולא מקצתה, והלא נאמר תועבת ה' כל גבה לב.

וכן פסק הרמב"ם (ודלא כרב חייא בר אשי ורבא. הגהות מיימוניות): 'יש דעות שאסור לא לאדם
לנהוג בהן בבינונית אלא יתרחק מן הקצה האחד עד הקצה האחר, והוא גובה לב, שאין
דרך הטובה שיהיה אדם עניו בלבד אלא שיהיה שפל רוח ותהיה רוחו נמוכה למאד...
ולפיכך צוו חכמים מאד מאד הוי שפל רוח. ועוד אמרו שכל המגביה לבו כפר בעיקר...
ועוד אמרו בשמתא מאן דאית ביה גסות הרוח ואפילו מקצתה...'. וע' בפסקי ריא"ו.

דף ה

ח. האומר לאשתו 'אל תסתרי עם פלוני' ודברה עמו; 'אל תדברי עם פלוני' ונסתרה עמו — מה דינה?

'אל תסתרי עם פלוני' ודברה עמו — עדיין היא מותרת. נסתרה — אסורה. 'אל תדברי עם פלוני' — אפילו נסתרה עמו מותרת, שאין זה קינוי שאמרה תורה, שהדיבור אינו כלום. והוא הדין 'לא יהא לך עסק עם פלוני' — אין זה קינוי. פוסקים, אה"ע קטו, ח. וכן כשאמר לה לא להכניס לביתה איש פלוני וכיוצא בזה, הואיל שיש במשמע שהוא אוסר עליה אפילו שלא בסתר, הלכך אין זה קינוי (עפ"י שו"ת חת"ס אה"ע ח"ב צו).

דפים ה — ו

ט. א. אשה שקינא לה בעלה ונסתרה, ומת בעלה — האם היא נופלת לאחיו ליבום או לחליצה?
ב. אשת כהן שנאנסה ונאסרה עליו, ויש לו אח חלל — האם היא מתייבמת לו אם לאו?
א. אשה שקינא לה בעלה ונסתרה ונאסרה עליו ולא הספיק להשקותה עד שמת — הרי זו חולצת ולא מתייבמת.
בטעם הדבר נחלקו הלשונות בדברי רב יוסף, אם משום והיתה לאיש אחר — ולא ליבם [ומ"מ צריכה חליצה כשם שמהבעל היתה צריכה גט], או סברא היא, שהרי התורה הוציאתה מהבית וזה נחייב אותו להכניסה! או שהכתוב קראו לנושאה איש אחר — ואין סברא לחייב את זה לייבמה. ורבא אמר: קל וחומר, אם נאסרה במותר לה, באסור לה (— אחי בעלה) לא כל שכן.
א. צרתה מתיבמת. כן פסקו הרמב"ם (יבום ו, יט) והרי"ף. וע' באור שיטתם בחדושי הגר"ח שם ובברכת שמואל יבמות ז. וכתב החזו"ן-איש (קכו, ז) שחליצת הסוטה פוסלת צרתה ואינה כחליצה גרועה שצריכה לחזור על כולן.
ב. האחרונים דנו האם הסוטה לאח עומדת באיסור כרת ד'אשת אח' כיון שנתמעטה מיבום מדאורייתא, אם לאו. ויש תולים זאת במחלוקת הראשונים. (ע' שעה"מ יבום ו, י; חזו"א קל, ד).
דין סוטה-ודאי לענין יבום וחליצה, ודין צרתה — ביבמות יא.

ב. אשת כהן שנאנסה ומת בעלה ויש לו אח חלל — מתייבמת, שאעפ"י שנאסרה על בעלה, לא נאסרה על אחיו שנתחלל מהכהונה והוא כישראל.
היה האח כהן כשר, אינה מתייבמת. וכתב הנמוקי-יוסף (ביבמות יא) להסתפק אם צריכה חליצה אם לאו. (ע"ע בית שמואל קעג; משנה למלך יבום ו, יט; אבני נזר אה"ע רל; אחיעזר ח"א א, יג; חזו"ן איש קל, ז; שפת אמת).

דף ו

י. א. אלו נשים אסורות לאכול בתרומה משום זנות או חשש זנות?
ב. סוטה שיש לה עדי טומאה במדינת הים, האם המים בודקים אותה?
א. אלו אסורות מלאכול בתרומה —
האומרת טמאה אני לך; —
א. לדברי רב ששת (בנדרים צ:), דוקא לאחר קינוי וסתירה אסורה בתרומה, אבל ללא קינוי וסתירה אוכלת, שלא תוציא לעז על בניה. וכן מפרש בירושלמי (תוס'). וכתב בחדושים-ובאורים שמסתבר שאינה מותרת אלא בתרומה דרבנן, אבל תרומה דאורייתא כיצד אפשר להתירה בזמן שהיא יודעת